

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ФАХІВЦЯ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

REASONS AND FEATURES OF THE DEVIANT BEHAVIOR OF A MARINE TRANSPORT SPECIALIST IN EXTREME SITUATIONS

Девіантна поведінка фахівця морського транспорту – будь-яка поведінка, яка суперечить панівним нормам суспільства. Руйнівний вплив стрес-факторів, невміння долати перешкоди, низька життєстійкість можуть привести до неадекватних реакцій морського фахівця, що провокуватиме розвиток негативних психічних станів і виникнення загальної дезадаптації у представника професії екстремального профілю. За даними Міжнародної морської організації, нині рівень самогубств серед міжнародних моряків у три рази перевищує берегових працівників. Фактори, що послаблюють нервову систему моряків, з певним ступенем умовності можуть бути розділені на такі групи: психічні травми сімейного та службового характеру, реакції на захворювання та інтоксикацію, реакції на кліматичні умови та ін. Будь-який з цих факторів викликає психічну напругу, внаслідок чого може виникнути почуття неповноцінності і незадоволеності собою. Фізичне ослаблення, викликане алкогольною інтоксикацією, перевтомою, простудними або інфекційними захворюваннями у поєднанні з іншими причинами нерідко сприяє нервово-психічному напруженню, яке може привести до розвитку неврозу або неврозоподібного стану. Іншими причинами, які також ведуть до нервово-психічних відхилень, є перевтома, труднощі адаптації до кліматичних змін і до умов плавання. Деякі психофізіологічні і характерологічні особливості низки людей практично несумісні з професією моряка. До таких особливостей належать емоційна нестійкість, замкнутість, підозрілість, слабкість фізичного розвитку. Умовність поділу перерахованих факторів, що викликають нервово-психічну дезадаптацію, пояснюється тим, що здебільшого можуть мати місце різні поєднання психотравмуючих навантажень. У разі надання допомоги потрібно визначити найбільш тривалий час і гостро діючі фактори. Виходячи з цього, можна визначити причини: психологічну схильність до алкоголізації, виражений ризик зловживання психоактивними речовинами, схильність до депресії та суїциду, соціальну дезадаптацію.

Ключові слова: формальне заперечення, відхилення, неформальне відхилення, деві-

антна поведінка, дезадаптація, формальне відхилення.

Deviant behavior of specialist of marine transport is any behavior that conflicts with the dominating norms of society. To overcome destructive influence of stress factors, lack of ability obstacles, subzero vitality can result in the inadequate reactions of marine specialist that will provoke development of negative mental conditions and origin of general maladaptation for the representative of professions of extreme profile. From data of International marine organization, today the level of suicides among an international seaman in three times exceeds coastal workers. Factors that weaken the nervous system of seaman, with the certain degree of convention can be divided into next groups: psychical traumas of domestic and official character, reaction on a disease and intoxication, reactions on climatic terms and other. Any of these factors causes psychical tension, as a result there can be sense of inferiority and dissatisfaction by a soba. Physical weakening, caused by alcoholic intoxication, overstrain, catarrhal or by an infectious disease, in combination with other reasons quite often assists neuropsychic tension that can result in development of neurosis or neurosis. Other reasons that also conduce to the neuropsychic rejections is an overstrain, difficulties of adaptation to the climatic changes and to the terms of swimming. Some psychophysiological and character traits of a number of people are practically incompatible with the profession of seaman. Emotional instability, reserve, suspiciousness, weakness of physical development, behave to such features. Convention of division of the enumerated factors that cause neuropsychic maladaptation is explained by that in most cases can take place different combinations of the psycho-traumatic loads. At the grant of help it is needed to define most long time and sharply operating factors. Coming from it, it is possible to define reasons: psychological propensity to alcoholizing, expressed risk of substance abuse, propensity to depression and suicide, social maladaptation.

Key words: formal denial, deviation, informal deviation, deviant behavior, maladaptation, formal deviation.

УДК 656.61

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-2.36>

Сорока О.М.

к.психол.н., доцент кафедри навігації і управління судном
Дунайський інститут
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми. Соціальний порядок – це типова і звична соціальна організація груп, на яку члени суспільства орієнтуються своїми діями. Такий порядок є основним для кожного суспільства. Соціальні «норми» визначають основні вказівки щодо ролей, які ми маємо грати, та наші взаємодії з іншими. Між людьми всередині групи є взаємне очікування щодо таких норм. Будь-яке відхилення від цих «норм» сприймається як загроза наявному суспільному порядку та соціальній

структурі. У певному розумінні злочини – це порушення норм, указаних у законах та положеннях. Це частина системи соціального контролю, яке розвинуло суспільство, що охоплює формальні (наприклад, закони) та неформальні засоби (наприклад, тиск з боку однолітків) забезпечення дотримання норм. Загалом те, що вважається «нормальним» та «девіантним» значною мірою тлумачиться соціально. Визначення груповим актом, а не самим актом визначає, чи буде він вважатися девіантним.

Те, що в одному суспільстві вважається нормальним, можна вважати девіантним в іншому.

Оскільки норми ґрунтуються на спільних очікуваннях та спільних визначеннях у суспільстві, соціальні норми можуть бути надзвичайно стійкими до змін.

Девіантна поведінка фахівця морського транспорту – будь-яка поведінка, яка суперечить панівним нормам суспільства. Відомо, що руйнівний вплив стрес-факторів, невміння долати перешкоди, низька життєстійкість можуть привести до неадекватних реакцій, до формування руйнівних установок особистості морського фахівця. А це надалі провокуватиме розвиток негативних психічних станів і виникнення загальної дезадаптації у представника професій екстремального профілю. Поведінка моряка на судні та на березі – це не лише його особиста справа, але й суспільна. Перебуваючи на березі, моряк має дотримуватися норм і правил поведінки. Він має бути уважним та чемним до оточуючих. Під час звільнення на березі моряк мусить в усіх ситуаціях поводитися гідно. Треба пам'ятати, що на моряка звертає пильну увагу все середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Натепер девіантна поведінка стає предметом вивчення як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Одним з основоположників сучасної девіантології вважається французький соціолог Еміль Дюркгейм, який написав класичну роботу «Самогубство» (1897). Він ввів поняття «аномія» – це стан заплутаності та дезорієнтації в суспільстві під час кризи або радикальних соціальних змін. Аномія – явище двостороннє: якщо людина не може цілком віддати своїм побажанням, тоді вона не може і цілком опанувати себе. Такий стан може позбавити людину назавжди спокою. З усього цього випливає занепокоєння, порушення психофізіологічного стану і невдоволення, що неминуче несе з собою великий ступінь схильності до самогубства [4]. Випадки самогубства, на жаль, не рідкість і серед фахівців морського та річкового транспорту. Британський клуб взаємного страхування The UK P & I Club виявив, що самогубство є причиною 15% смертей у морі, а сама професія моряка виявилася другою серед категорій працівників, особливо схильних до ризику скоєння самогубства [8]. Беручи до уваги молодих моряків, факторами, що сприяють суїциду, можна зазначити ізоляцію і вплив соціальних мереж. Також відзначають, що молоді моряки через свою недосвідченість отримують невтішні відгуки про свою роботу, що ризикує призвести до виникнення проблем із психічним здоров'ям. Результатом проблем із психічним здоров'ям серед моряків є те, що самогубство є основною причиною летальних результатів у морі. Молоді моряки, такі як кадети, особливо схильні до ризику. Близько

40% смертей кадетів останніх 10 років припали на самогубство. Був випадок, коли 18-річний південнокорейський кадет зник з судна біля узбережжя Індії, що розцінили як очевидне самогубство. Інші члени екіпажу відзначили, що кадет здавався пригніченим. Щоденник, знайдений серед його речей, дав картину дуже пригніченого психічного стану. Що стосується причин депресій у моряків, то лідируючі позиції займають соціальні мережі, стрес на роботі та недотримання положень про години відпочинку та роботи. У минулому моряки мало контактували з родиною та близькими, а з появою соціальних мереж вони тепер обізнані про всі проблеми, що відбуваються вдома. У невеликих екіпажах проблема соціальних мереж поєднується з проблемою ізоляції моряків. І на це варто звернути особливу увагу.

Послідовник Еміля Дюркгейма Роберт Кінг Мертон у рамках своєї теорії структурного функціоналізму створив одну з перших соціологічних класифікацій поведінкових реакцій людини [6]. У його моделі представлені п'ять способів адаптації індивідуума до умов, що наявні у суспільстві, кожен з яких характеризується тим, чи схвалює індивідуум цілі суспільства і засоби досягнення суспільством цих цілей (частина з цих реакцій – по суті типи девіантної поведінки): підпорядкування (підпорядкування цілям і засобам досягнення цілей суспільства); інновація (підпорядкування цілям суспільства, але не засобам їх досягнення); ритуалізм (мета відкидається як недосяжна, але слідування традиції залишається); ретретизм (догляд з товариства, незгоду з цілями і засобами досягнення цілей); заколот (спроба ввести новий соціальний порядок, змінюються і цілі, і засоби).

Є багато різних теорій того, що змушує людину виконувати девіантну поведінку. Причини девіантної поведінки можна визначити декількома факторами, які могли вплинути на індивіда.

1. Біологічні. Люди за своїм біологічним складом уже заздалегідь схильні поводитися не так, як їм велить суспільство. Найчастіше таких людей можна визначити за їхньою зовнішністю.

2. Психологічні. Девіація складається з рахунок впливу на людину зовнішніх чинників і подразників, а також її особистісних психологічних якостей, які мають вроджений характер.

3. Соціологічні. Причини девіантної поведінки можна пояснити за допомогою теорії аномії, згідно з якою у суспільстві відбувається відторгнення соціальних норм і цінностей, їх повний розпад, утворюється певний стан вакууму в суспільстві.

Соціологічні пояснення девіантної поведінки фокусуються на тому, як соціальні структури, сили та відносини формують девіантність, а біологічні пояснення фокусуються на

фізичних та біологічних відмінностях: як вони можуть бути пов'язані з девіантністю, психологічні пояснення мають інший підхід.

У всіх психологічних підходах до девіантності є спільні деякі ключові речі. По-перше, індивід є первинною одиницею аналізу. Це означає, що психологи вважають, що окремі люди несуть повну відповідальність за свої злочинні чи девіантні вчинки. По-друге, особистість індивіда є головним мотиваційним елементом, який рухає поведінку в межах індивідів. По-третє, злочинців та ухильників розглядають як людей, що страждають від дефіциту особистості, а це означає, що злочини є наслідком аномальних, дисфункціональних чи невідповідних психічних процесів в особистості.

Нарешті, ці дефектні або аномальні психічні процеси можуть бути спричинені різними речами, включаючи відповідне навчання, неправильне зумовлення та відсутність відповідних моделей для наслідування або сильна присутність та вплив невідповідних моделей для наслідування.

Роберт К. Мертон запропонував типологію девіантної поведінки, яка є класифікаційною схемою для розуміння цієї поведінки. Цю типологію було запропоновано класифікувати за двома критеріями [6]:

- формальне відхилення – девіантна поведінка, що полягає у порушенні прийнятих законів, таких як вбивство і крадіжка. Це формальне відхилення може бути порушенням кодифікованих законів, правил, положень та кодексів поведінки. Приклади формального ухилення включають пограбування, крадіжки, зґвалтування, вбивство та напади;

- неформальна девіантність – вид девіантного поведінки, що порушує соціальні норми, не закріплені законами. Приклади неофіційного відхилення включають вибирання носа, гучну відрижку або непотрібне стояння поруч з іншою людиною.

Відхилення може різко змінюватися в різних культурах. Культурні норми відносні, що робить девіантну поведінку також відносною.

М. Ніконорова у своїх дослідженнях визначає типи девіацій, які діляться на дві великі категорії:

1. Відхилення поведінкових реакцій від психічних стандартів і норм: явні або приховані психопатології (серед яких – астеніки, епілептоїди, шизоїди, акцентуанти).

2. Дії, що порушують соціальні, правові, культурні стандарти: вони виражаються у вигляді проступків або злочинів [7, с. 27].

У таких випадках говорять про делінквентний або кримінальний (злочинний) способи дій.

Крім цих двох типів, є інші види девіантної поведінки.

1. Асоціальна – ігнорування загальнолюдських цінностей, повна соціальна байдужість, погане розуміння реальності, поганий самоконтроль, суб'єктивність думки. У явній формі

асоціальний спосіб дій збігається з легкими видами антисоціальних вчинків, часто його називають делінквентним.

2. Делінквентна поведінка, що відхиляється, в крайніх випадках є кримінально караною дією.

3. Саморуйнівна (автодеструктивна) – спрямована на фізичне чи психічне саморуйнування, в т.ч. суїцид.

4. Адиктивна – відхід від реальності шляхом зміни психічного стану через прийом різних психоактивних речовин.

5. Девіантна поведінка підлітків або ж дітей. Форми, а також ступінь вираженості девіацій варіюють від нешкідливих проявів у дітей дошкільного віку до повного руйнування особистості підлітка.

6. Психопатологічні – прояв певних психічних розладів, хвороб.

7. Патохарактерологічні – патологічні зміни в характері, які сформувалися в процесі неправильного виховання.

8. Дисоціальні. Відрізняються від усіх медичних або психологічних стандартів поведінки, яке загрожує цілісності особистості.

9. Відхилені види поведінки, що виникають через гіперздібності – ігнорування істинної реальності.

О. Змановська визначає, що особливої уваги у дослідженні девіантної поведінки заслуговує питання про детермінації, що відхиляються [5, с. 41]. Під детермінацією розуміється сукупність факторів, що провокують або підсилюють. Детермінуються чинники на різних рівнях соціальної організації, де особистість взаємодіє. Система «суспільство–особистість» функціонує одночасно на декількох рівнях: геофізичному, макросуспільному, соціально-груповому, мікросоціальному, індивідуально-особистісному, психофізіологічному.

Відповідно до виділених рівнів можна визначити такі групи факторів, що детермінують поведінку, яка відхиляється:

- зовнішні умови фізичного середовища;
- зовнішні соціальні умови;
- внутрішні спадково-біологічні та конституціональні передумови;
- внутрішньоособистісні причини і механізми поведінки, що відхиляється.

Сучасні соціологічні дослідження девіантності набувають багатьох форм. Наприклад, доктор Карен Халлон з Пенсільванського державного університету вивчає неформальне відхилення і зосереджує увагу на тому, що люди з таким соціально-економічним статусом добровільно вступають у різні, часто нижчі, соціальні верстви. Один із прикладів стосується гетеросексуальних білих самців, які стають королевами-перетягувачами у вихідні дні. Така поведінка є розкішшою, оскільки гетеросексуальні білі самці можуть дозволити собі тимчасовий зсув, знаючи, що

згодом вони можуть повернутися до зручностей свого переважаючого соціально-економічного статусу. Інші приклади включають виконавців, які можуть впливати на девіантну поведінку, щоб здобути авторитет з метою збільшення комерційного прибутку. Розлади особистості рідко лікують, позаяк вони залишаються невиліковними, жодна профілактика не може бути до кінця ефективною. Реабілітація необхідна для девіантної поведінки і зазвичай проводиться в психіатричних лікарнях та охоронюваних підрозділах, таких як в'язниці. Девіантну поведінку можна спостерігати вже в дитинстві або ранньому дорослому віці. Не всі симптоми можуть бути виявлені, але принаймні два одночасні симптоми повинні бути розпізнані, щоб сказати, чи буде людина мати відхилення у поведінці.

Психоаналітична теорія, розроблена Зігмундом Фрейдом, стверджує, що всі люди мають природні рушії та позиви, які пригнічуються у несвідомому. Крім того, всі люди мають злочинні тенденції. Ці тенденції, однак, стримуються через процес соціалізації. Тоді дитина, неправильно соціалізована, може розвинути розлад особистості, що змушує його або її спрямувати антисоціальні імпульси як усередину, так і назовні. Ті, хто спрямовує їх усередину, стають невротичними, а ті, хто спрямовує їх назовні, стають злочинними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичний аналіз причин та обґрунтування особливостей девіантної поведінки фахівців морського транспорту до екстремальних ситуацій професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. За даними Міжнародної морської організації (ІМО), нині рівень самогубств серед міжнародних моряків у три рази перевищує такий показник серед берегових працівників. Варто звернути особливу увагу, що короткочасні і важкі психічні розлади в основному трапляються у новачків.

Люди старого гарту, які звикли до двоярусних ліжок і кімнат на 15 чоловік ще з часів училища, не звертають особливої уваги на деякі негативні чинники. Але сучасне суспільство інше. Нині ми вільні в своїх думках, є можливість звертати увагу й аналізувати свої вчинки, приймати рішення змінити свою поведінку, звички і т.д. Природно, сучасні люди глибше відчувають свої проблеми, вони більш чутливі. Але справа не тільки в молодих.

Серед зрілих моряків теж є групи ризику. Наприклад, деяких людей навколишні сприймають як запальних, з важким характером. Однак досвідчений психолог у цій людині може визначити типового психопата або соціопата.

Працювати їм, звичайно, можна і потрібно, та тільки не в морі. Для таких людей перебування в морі послужить каталізатором їхніх психічних хвороб, які перейдуть зі сплячих або хронічних у гострий стан. Але все не так уже й погано, і з кожним днем стає краще.

Наприклад, під час обстеження медичний психолог легко визначить хто перед ним, навіть поставивши звичайне питання на кшталт: чим відрізняється літак від птаха?

Фактори, що послабляють нервову систему моряків, з певним ступенем умовності можуть бути розділені на такі групи: психічні травми сімейного та службового характеру, реакції на захворювання та інтоксикацію, реакції на кліматичні умови та ін. До психічних травм особистого і сімейного характеру можна віднести: переживання особистих невдач, часті й тривалі засмучення, очікування неприємностей; боязнь відповідальності і сором за скоєний проступок (за недисциплінованості, несумлінного ставлення до роботи, невимогливого ставлення до себе); недружнє ставлення оточуючих (грубість, знущання); конфлікти через невірність дружини або нареченої, розрив з коханою, нерозділене кохання; переживання, пов'язані з побутовим неблагополуччям; хвороба або смерть кого-небудь з рідних.

До психічних травм, пов'язаних зі службовою діяльністю, належать: тенденційні або формальні розгляди різних подій і службових конфліктів; помилки виховного характеру (грубість, черствість, несправедливість, приниження особистої гідності); незадоволеність службовою ситуацією, відсутність перспективи зростання тощо; складнощі у виконанні службових обов'язків; екстремальні умови, які сприймаються як загроза для життя (наприклад, аварійна ситуація).

Будь-який з цих факторів викликає психічну напругу, внаслідок чого може виникнути почуття неповноцінності і незадоволеності собою. До психічних переживань, пов'язаних зі здоров'ям, можна віднести: неадекватну реакцію на захворювання, фізичну травму; страх перед шкідливими чинниками населеності і страх перед змінами клімату; боязнь імпотенції внаслідок перебільшеного значення, що надається стриманості або онанізму; душевний розлад у результаті неправильного підходу медпрацівників до осіб з тривожно-недовірливими рисами характеру.

Фізичне ослаблення, викликане алкогольною інтоксикацією, перевтомою, простудними або інфекційними захворюваннями у поєднанні з іншими причинами нерідко сприяє нервово-психічному напруженню, яке може привести до розвитку неврозу або неврозоподібного стану.

Іншими причинами, які також ведуть до нервово-психічних відхилень, є перевтома, труднощі адаптації до кліматичних змін і до умов плавання.

Перевтома, викликана неправильним чергуванням роботи і відпочинку, розумової та фізичної праці, може виникнути ще на етапі підготовки до рейсу (турботи, тривоги як службового, так і особистого порядку, недо-

сипання, підвищене почуття відповідальності перед плаванням і ін.).

Хвороблива акліматизація – важке звикання до метеорологічних чинників викликає у низки моряків різні розлади, що отримали назву «метеотропні реакції». Погодна активність зумовлює підвищення навантаження на серцево-судинну і дихальну системи.

Послаблююче діють на психіку, особливо моряків-початківців, фактори самого плавання: одноманітність і бідність зорового сприйняття в період тривалих переходів, одноманітність і стереотипність праці та побуту, недостатність інформації про близьких і знайомих.

Нарешті, деякі психофізіологічні і характерологічні особливості деяких людей практично несумісні з професією моряка. До таких особливостей належать емоційна нестійкість, замкнутість, підозрілість, слабкість фізичного розвитку.

Умовність поділу перерахованих факторів, що викликають нервово-психічну дезадаптацію, пояснюється тим, що здебільшого можуть мати місце різні поєднання психотравмуючих навантажень. Під час надання допомоги потрібно визначити найбільш тривалий час і гостро діючі фактори.

Для прикладу девіантної поведінки розглянемо ситуацію, яка відбувалась на японському рибальському судні «Мару» («Удача»), яке лягло в дрейф і перетнуло Тихий океан після того, як у країні стався руйнівний землетрус 11 березня 2011 року. Уперше корабель був виявлений наприкінці березня 2012 року патрулем ВПС Канади. Японській стороні після отримання повідомлення про виявлення траулера вдалося встановити судовласника. Однак він не виявив бажання повернути корабель. На борту «Мару» перебувала мінімальна кількість палива і не було вантажу, позаяк перед землетрусом в Японії судно було призначене для утилізації. Про долю екіпажу «Мару» нічого не повідомлялося. У зв'язку з тим, що судно становило загрозу для навігації, берегова охорона США обстріляла його в квітні 2012 року, після чого траулер затонував. Чи ось приклад самогубства: на шляху з Нью-Йорка (США) в Тілбері (Великобританія) капітан контейнеровоза наклав на себе руки. Проїшов усього лише тиждень рейсу судна місткістю 2824 TEU, коли члени екіпажу виявили тіло [9].

Таких прикладів багато. Виходячи з цього, можна визначити такі причини.

1. Психологічна схильність до алкоголізації.
2. Виражений ризик зловживання ПАР (психоактивних речовин).
3. Схильність до депресії (фізична та емоційна втома, емоційне вигорання).
4. Схильність до суїциду: демонстративна спроба (без справжнього бажання померти, а лише розіграти для оточуючих спектакль, що справляє враження суїцидної спроби з метою

привернути до себе увагу, домогтися якихось переваг, позбутися від неприємностей, які загрожують).

5. Соціальна дезадаптація – це часткова або повна втрата людиною здатності пристосовуватися до умов соціального середовища. Здатність до швидкої адаптації до динамічних змін середовища вкрай важлива для моряків.

З метою профілактики та корекції девіантної поведінки необхідно проводити відкриті лекції, круглі столи, диспути, особисті бесіди в кріюнгових компаніях, соціально-психологічних центрах, основним завданням яких буде проведення соціологічних опитувань з актуальних проблемних тем, розробка і реалізація соціально-психологічних технологій з профілактики соціально-психологічних проблем моряків (девіації, емоційного вигорання, міжособистісних і міжгрупових конфліктів, проблем адаптації та дезадаптації тощо).

Висновки. Девіантна поведінка фахівця морського транспорту – будь-яка поведінка, яка суперечить панівним нормам суспільства. Руйнівний вплив стрес-факторів, невміння долати перешкоди, низька життєстійкість можуть привести до неадекватних реакцій, до формування руйнівних установок особистості морського фахівця. А це надалі провокуватиме розвиток негативних психічних станів і виникнення загальної дезадаптації у представника професії екстремального профілю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонян Ю.М. Неприятливі умови формування особистості в дитинстві і питання попередження злочинності / Ю.М. Антонян, Ю.Г. Саліче. Москва : Наука. 210 с.
2. Гонах А.Д. Основи корекційної педагогіки : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / А.Д. Гонах, Н.І. Лифинцева, Н.В. Ялпаєва; під ред. В.А. Сластеніна. 4-е вид., стер. Москва : Академія, 2008. 272 с.
3. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. Москва, 1994.
4. Змановская Е.В. Девиантология : Психология отклоняющегося поведения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. 2-е изд., испр. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 288 с.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. Москва, 2001.
6. Мертон Р.К. Социальная структура и аномия. Социология преступности (Современные буржуазные теории). Москва : Прогресс, 1966. С. 299–313.
7. Никонорова М.А. Психологическое исследование склонности к девиантному поведению будущих моряков. *Актуальные проблемы социально-гуманитарного и научно-технического знания (Научный электронный альманах)*, № 1(9), 2017.
8. Seatrade Maritime. URL: <http://www.topsail-crew.com/info/articles/1174/>.
9. Boxship Captain Commits Suicide During Transatlantic Voyage. URL: <https://www.offshore-energy.biz/boxship-captain-commits-suicide-during-transatlantic-voyage/>.